

SVARBIAUSIOS ŽODŽIO LAISVĖS RIBOJIMO SĄLYGOS JUNGTINĖSE AMERIKOS VALSTIJOSE

Dainius Kenstavičius

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Konstitucinės teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 2626 813
Elektroninis paštas dainius@kenstavicius.lt

Pateikta 2011 m. gegužės 9 d., parengta spausdinti 2011 m. birželio 25 d.

„Minties laisvės ir žodžio laisvės apribojimai yra patys pavojingiausi iš bet kokių ardomųjų veiklų. Tai būtų toks neamerikietiškas veiksmas, kuris lengviausiai mus įveiktų.“

(Viljamas O. Duglas)

Anotacija. *Europoje, analizuojant žodžio laisvės įtvirtinimo būdus, ribojimo pagrindus bei taisykles, kuriomis remdami teismai sprendžia, ar žodžio laisvės apribojimai yra teisėti, dažniausiai yra taikomas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnis bei vadinamasis balansavimo principas. Sprendžiant ginčus žodžio laisvė kaskart yra sugretinama su toje situacijoje žodžio laisvei prieštaraujanti vertybe ar kito asmens teise (pvz., asmens teise į privatumą) ir, atsižvelgiant į visas bylos faktines aplinkybes, analizuojama, kuriai asmens teisei būtent toje situacijoje reikėtų suteikti pirmenybę. Tuo tarpu Jungtinių Amerikos Valstijų žodžio laisvės įtvirtinimo pobūdis, ribojimo pagrindai bei teismų taikomos taisyklės gerokai skiriasi nuo europietiškosios tradicijos. Atsižvelgiant į tai, kad Jungtinės Amerikos Valstijos žodžio laisvės bei jos ribojimo pagrindų teisinius klausimus sprendžia jau apie šimtą metų, o Europa tokio pobūdžio ginčus sprendžia*

tik apie penkiasdešimt metų, būtų vertinga išanalizuoti esmines žodžio laisvės sampratos Jungtinėse Amerikos Valstijose ypatybes.

Reikšminiai žodžiai: *asmens teisės, žodžio laisvė, Jungtinės Amerikos Valstijos, Konstitucija, pirmoji pataisa, žodžio laisvės ribojimas.*

Įvadas

Pirmoji pasaulyje rašytinė Konstitucija buvo priimta Jungtinėse Amerikos Valstijose. Šis teisės aktas buvo priimtas 1787 m., Filadelfijos kongrese. Įsigaliojusi 1789 m., Jungtinių Amerikos Valstijų Konstitucija (toliau – Konstitucija) apskritai nereguliuoja ir neįtvirtina jokių žmogaus teisių.

Žmogaus teisės šiame dokumente buvo įtvirtintos 1789 m. priimtame Teisių bilyje (jis įsigaliojo 1791 m. gruodžio 15 d.). Tokio žmogaus teisių katalogo įtvirtinimo tikslas buvo apriboti federalinės valdžios galias. Teisių bilyje yra vadinamos pirmosios dešimt Jungtinių Amerikos Valstijų Konstitucijos pataisų, kurios tapo Konstitucijos dalimi.

Pati pirmoji Konstitucijos pataisa įtvirtina žodžio laisvę Jungtinėse Amerikos Valstijose ir skelbia: „Kongresas neturi leisti įstatymų, įtvirtinančių kurią nors religiją arba draudžiančių ją laisvai išpažinti, arba varžančių žodžio ar spaudos laisvę; arba žmonių teisę taikiai rinktis ir kreiptis su peticijomis į Vyriausybę dėl nuostolių atlyginimo.“¹ Šiuo atveju žodžio ir spaudos laisvės sąvokas turėtume vertinti kaip sinonimus. Kaip nurodo G. Aleknonis, „istoriškai spaudos ir žodžio laisvės sutapatinimas tikriausiai buvo neišvengiamas, tai ilgainiui trunkančio ėjimo link demokratijos padarinys“.²

Gali kilti klausimas, kaip apskritai turėtų būti suprasta žodžio laisvė. Prof. S. Arlauskas žodžio laisvę apibrėžia kaip komunikacijos laisvę: „žodžio laisvė – tai visų pirma dvasinio bendravimo tarp žmonių laisvė“.³

Iš pirmo žvilgsnio pakankamai aiškus pirmosios Konstitucijos pataisos teisinis reguliavimas iš tiesų kelia gausybę klausimų, diskusijų ir įvairių interpretacijų. Mokslinėje literatūroje taip pat yra pateikiama gausybė argumentų, kuriais remiantis žodžio laisvei yra suteikiama didelė reikšmė.

Nors pats pirmosios Konstitucijos pataisos tekstas perša mintį, jog žodžio laisvės negali pažeisti tik Jungtinių Amerikos Valstijų įstatymų leidžiamoji valdžia, tačiau Jungtinių Valstijų Aukščiausiasis Teismas (toliau – Aukščiausiasis Teismas) dar *Gitlow v. New York* byloje⁴ pripažino, jog dėl Konstitucijos keturioliktoje pataisoje įtvirtinto

1 *Užsienio šalių konstitucijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 279.

2 Aleknonis, G. Komunikaciniai teisės žinoti ir laisvės informuoti aspektai. *Socialinių mokslų studijos*. 2010, 2(6): 18.

3 Arlauskas, S. Žodžio (saviraiškos) laisvės teisės moralinės ribos. *Jurisprudencija*. 2001, 19(11): 149.

4 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Gitlow v. New York*, 268 U.S. 652, (1925).

tinkamo teismo proceso principo pirmoji Konstitucijos pataisa turėtų būti taikoma kiekvienai valstijai, įskaitant ir vietinę valdžią.

Tačiau toks interpretavimas toliau neišsiplėtė, ir vadinamoji valstybės veiksmų doktrina yra vis dar vyraujanti taikant Konstitucijos pirmąją pataisą. Vadovaujantis šia doktrina konstitucinės asmens teisės Jungtinėse Amerikos Valstijose yra saugomos tik nuo valdžios ir kitų valstybinių institucijų veiksmų⁵. Tačiau tai nereiškia, kad teismai negali ginti kitų žmogaus teisių ir apriboti žodžio laisvės, jeigu kyla ginčas tik tarp privačių asmenų. Kaip galimas pavyzdys galėtų būti pateiktas šmeižtas. Tokiu atveju teismai taiko teisės aktus, tiesiogiai ginančius asmenų teises į reputaciją.

Tačiau Konstitucijos pirmoji pataisa pati savaime nesuteikia apsaugos nuo kitų privačių asmenų veiksmų, ir Aukščiausiasis Teismas ne kartą laikėsi tokios pozicijos. Pavyzdžiui, privačios televizijos veiksmai, kai buvo atsisakyta rodyti vienos iš politinių grupių reklamą, raginančią protestuoti prieš karo Vietname veiksmus, buvo pripažinti teisėtais, o Konstitucijos pirmojoje pataisoje įtvirtintos žmogaus teisės pažeistos nebuvo⁶.

Vienas populiariausių argumentų, pagrindžiančių žodžio laisvės svarbą, yra šios asmens teisės reikšmė demokratijai. Kad piliečiai turėtų galimybę apskritai dalyvauti demokratiname valdyme, jie privalo turėti žodžio laisvę. Įgyvendindami žodžio laisvę piliečiai dalyvauja atvirose diskusijose, kuriose laisvai, nevaržydami savęs analizuoja ir aptarinėja visuomenei aktualiausius politinius klausimus. Kadangi pati demokratijos sąvoka išvertus iš graikų kalbos reiškia „liaudies valdžią“⁷, demokratiniai procesai neįmanomi be aktyvaus ir tinkamo visuomenės dalyvavimo. Todėl ilgalaikėje perspektyvoje efektyvi demokratija gali būti garantuota tik saugant ir ginant žodžio laisvę visose (arba beveik visose) situacijose. Dėl šių priežasčių didžiausia laisve naudojasi asmenys, kurių kalbos gali būti priskiriamos politinėms. Būtent dėl politinių kalbų, kuriose išryškina- mos visuomenės ar valdžios problemos, yra tarnaujama demokratijai siekiant formuoti atskirų asmenų, jų grupių ar visos visuomenės politinį požiūrį į vykstančius procesus.

Kiti argumentai, pagrindžiantys žodžio laisvės svarbą, yra susiję su fundamentinėmis žmogaus teisėmis į orumą ir savirealizaciją, tačiau Jungtinių Valstijų Aukščiausiasis Teismas pastariesiems argumentams tiek daug reikšmės neteikia.

Dar viena argumentų dėl žodžio laisvės išskirtinės svarbos grupė yra susijusi su idėjų rinkos doktrina. *Abrams v. United States* byloje Aukščiausiojo Teismo teisėjas J. Holmesas pateikė atskirąją nuomonę ir pristatė idėjų rinkos teoriją. Ji turėjo didžiulę įtaką Jungtinių Amerikos Valstijų jurisprudencijai. Teisėjas J. Holmesas pažymėjo: „Didžiausias gėris yra pasiekiamas laisvu idėjų apsikeitimu: geriausias išbandymas tiesai yra idėjos pripažinimas rinkos konkurencijos sąlygomis. (...) Mes turėtume būti amžinai budrūs prieš bet kokius bandymus apriboti nuomonių, kurių mes nemėgstame ir kurios, mūsų manymu, kelia pavojų, raišką, išskyrus atvejus, kai tokios nuomonės neišvengia-

5 Barendt, E. *Freedom of Speech*. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 49.

6 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Columbia Broadcasting System v. Democratic National Committee* 412 US 94 (1973).

7 *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2001.

mai kelia tiesioginę grėsmę teisėtiems ir primygtiniams teisinio reguliavimo tikslams, o neatidėliotinas nuomonių apribojimas būtų būtinas apsaugoti valstybei.⁶⁸

Žodžio laisvės svarbą dažnai pabrėžia ir Lietuvos mokslininkai. L. Meškauskaitė nuomone, kiekvienas žmogus turi savo pažiūras ir įsitikinimus, o nevaržoma galimybė juos reikšti yra elementari prielaida jam bendrauti su kitais žmonėmis: „Tik laisvai keičiantis informacija individui atsiveria galimybė plėsti savo žinias, ugdyti pasaulėžiūrą, tobulėti kaip asmenybei.“⁶⁹ A. Šindeikis nurodo, kad „saviraiškos laisvė yra vienas esminių demokratinės visuomenės pagrindų ir viena svarbiausių jos pažangos bei kiekvieno individo tobulėjimo sąlygų.“⁷⁰

Žodžio laisvė dažnai laikoma pačia pirmine žmogaus teise Jungtinėse Amerikos Valstijose. Aukščiausiasis Teismas *Palco v. Connecticut*⁷¹ byloje konstatavo, kad žodžio laisvė yra kiekvienos kitos laisvės formos pagrindas ir būtina sąlyga.

Viena iš pačių išraiškiausių ir, kai kurių teisės mokslininkų nuomone, tvirtiausių argumentacijų dėl žodžio laisvės svarbos buvo išdėstyta Aukščiausiojo Teismo 1927 m. *Whitney v. California* byloje. Teisėjas Brandeisas, nesutikęs su Aukščiausiojo Teismo sprendimu ir išdėstęs atskirąją nuomonę, pažymėjo: „Tie žmonės, kurie iškovojo mums nepriklausomybę, tikėjo, kad galutinis valstybės tikslas yra užtikrinti žmonėms laisvę vystyti savo gebėjimus. (...) Jie tikėjo, kad laisvė galvoti taip, kaip trokšti, ir laisvė kalbėti taip, kaip galvoji, yra priemonės, būtinai reikalingos politinės tiesos atradimui ir tolesniam plitimui; kad be žodžio laisvės ir susirinkimų bet kokios diskusijos būtų beprasmės; kad diskusijos suteikia galimybę paprastai pakankamai apsaugai nuo žalingų dogmų plitimo; kad didžiausia grėsmė laisvei yra inertiški ir nepalankūs žmonės; kad vieša diskusija yra politinė pareiga; ir kad visa tai turėtų būti Jungtinių Amerikos Valstijų valdžios fundamentiniai principai. (...) Tikėdami minėtų priešasčių galia, tie žmonės vengė tylos, kuri sukeliama dėl teisinio reguliavimo. (...) Jie priėmė Konstitucijos pataisas, kad būtų garantuotos žodžio ir taikaus rinkimosi laisvės“.⁷²

Kai kurie Jungtinių Amerikos Valstijų mokslininkai pasisako net už absoliučią žodžio laisvės apsaugą⁷³. Pavyzdžiui, buvęs Aukščiausiojo Teismo teisėjas Hugo L. Blackas yra pasisakęs: „Be jokių nuokrypių, be jokių išimčių, be jokių „jeigu“, „bet“, „tuo tarpu“ žodžio laisvė reiškia, kad žmonėms turi būti leista laisvai save išreikšti, be jokio valdžios įsikišimo.“⁷⁴

8 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Abrams v. United States*, 250 U.S. 616 (1919).

9 Meškauskaitė, L. *Žiniasklaidos teisė: visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 70.

10 Šindeikis, A. Saviraiškos laisvė v. asmens garbė ir orumas: ar konstitucinga Lietuvos teismų praktika? *Jurisprudencija*. 2010, 2(120): 123.

11 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Palko v. State of Connecticut*, 302 U.S. 319 (1937).

12 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Whitney v. California*, 274 U.S. 357 (1927).

13 Strauss, D. A. Freedom of Speech and the Common-Law Constitution. In Bollinger, L. C.; Stone, G. R. *Eternally Vigilant: Free Speech in the Modern Era*. Chicago: University of Chicago Press, 2002, p. 33, 40.

14 Perry, B. A.; Abernathy, G. M. *Civil Liberties Under the Constitution*. 6th Edition. University of South Carolina Press, 1993, p. 244.

Nepaisant tokios buvusio teisėjo pozicijos ir fakto, kad visuomet egzistavo ir šiais laikais egzistuoja grupė mokslininkų, pripažįstančių tik absoliučią žodžio laisvės apsaugą, Aukščiausiasis Teismas niekuomet nesivadovavo šia doktrina. Tačiau dėl pirmosios Konstitucijos pataisos ir ja įtvirtintos taisyklės žodžio laisvei teikiama viršenybė, palyginti su kitomis žmogaus teisėmis¹⁵.

Argumentus, kodėl žodžio laisvei negali būti suteikiama absoliuti apsauga, yra išdėstęs ir pats Aukščiausiasis Teismas. Pavyzdžiui, *Schenck v. United States* byloje Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad „ir pati griežčiausia žodžio laisvės apsauga negali apsaugoti asmens, kuris žinomai melagingai sušuko teatre „Gaisras!““, taip sukeldamas visuotinę paniką“.¹⁶

Be žodžio laisvės išaukštinimo ir absoliučios žodžio laisvės apsaugos, mokslinėje doktrinoje yra ir kritikuojančių pernelyg abstrakčią pirmosios Konstitucijos pataisos formuluotę, kuri žodžio laisvei suteikia didžiulę svarbą. Kai kurie mokslininkai net klausia, ar apskritai verta kalbėti apie Konstitucijos pirmosios pataisos tikslą. „Kalbėti apie Konstitucijos pirmosios pataisos „tikslus“ įtvirtinant žodžio, spaudos, taikaus rinkimosi, peticijų ir (pagal prasmę) asociacijų laisves, reiškia rizikuoti iškelti pagrindinį klausimą, kurs yra lemiamas pačioje Konstitucijoje įtvirtintų didingų garantijų: ar žodžio laisvė turėtų būti suprantama kaip priemonė kažkokiam kitam tikslui – pavyzdžiui, sėkmingam valdymui, socialiniam stabilumui arba (kiek mažiau) tiesos atradimui ir skleidimui; ar, kita vertus, žodžio laisvė turėtų būti tikslas pati savaime, kaip mūsų siekiamos visuomenės ir mūsų pačių išraiška?“¹⁷

Autorius taip pat pateikia kontrargumentų „idėjų rinkos“ teorijai klausdamas, iš kur mes tikrai žinome, kad idėjų sklaidos prilyginimas „idėjų rinkai“ yra tinkamas ir tikslus? Atsižvelgiant į tai, kad paprastai turtingieji turi didesnę priėjimą prie įvairių žiniasklaidos priemonių nei ne tokie turtingi žmonės, kaip galima būti tikriems, jog dėl „laisvo idėjų apsikeitimo“ tikrai bus pasiekta tiesa?“¹⁸

Nepaisant šios kritikos, Jungtinių Amerikos Valstijų Konstitucijos pirmoji pataisa ir Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika žodžio laisvei suteikia didesnę apsaugą nei būtų suteikta taikant žmogaus teisių balansavimo principą. Tad Konstitucijos pirmoji pataisa suteikia žodžio laisvei privilegijuotą poziciją, palyginti su kitomis žmogaus teisėmis, įskaitant ir teisę į reputaciją, kuri, beje, net nėra konstituciškai įtvirtinta.

Galiausiai žodžio laisvė, jos teisinis reguliavimas ir tokio reguliavimo taikymas Jungtinių Amerikos Valstijų teismų praktikoje yra gerokai sudėtingesnis nei kitose valstybėse. Viena iš priežasčių yra ta, kad Aukščiausiasis Teismas yra suformulavęs nemažai skirtingų žodžio laisvės doktrinų bei principų. Kita priežastis yra ta, kad Jungtinių Amerikos Valstijų teismai žodžio laisvės teisinį reguliavimą analizuoja ir taiko gerokai ilgiau nei kitų valstybių teismai. Jungtinių Amerikos Valstijų teismai žodžio laisvės

15 Milo, D. *Defamation and freedom of speech*. New York: Oxford University Press, 2008, p. 53.

16 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Schenck v. United States*, 249 U.S. 47 (1919).

17 Tribe, L. H. *American constitutional law*. New York: Foundation Press, 1988, p. 785.

18 *Ibid.*, p. 786.

reikšmę bei jos ribojimo pagrindus nuolat nagrinėja jau apie šimtą metų, tuo tarpu Europos teismai – tik apie keturiasdešimt ar penkiasdešimt metų¹⁹.

1. Žodžio laisvės ribojimo būdai

Valdžia gali riboti žodžio laisvę dviem būdais. Atsižvelgiant į tai, ko siekiama tokiu žodžio laisvės ribojimu ir kokias teises pasekmes jis sukelia, iš to kyla skirtingos taisyklės dėl žmogaus teisių ribojimo bei tokio ribojimo teisėtumo.

Pirmuoju būdu žodžio laisvės apribojimo objektas yra tam tikros konkrečios idėjos ar informacija. Pavyzdžiui, valdžia gali siekti nubauti asmenį, kritiškai atsiliepiantį apie tą valstybę ar jos vykdomą politiką; valdžia gali uždrausti diskutuoti apie politikus paskutinę rinkimų dieną. Esant tokiems apribojimams, kaip minėta, dėmesys būtų kreipiamas į pačią idėją ar skleidžiamą informaciją. Šį žodžio laisvės ribojimo būdą galima pavadinti ribojimu pagal turinį.

Kitas būdas, kaip galima riboti žodžio laisvę, yra žodžio laisvės ribojimas siekiant kitų tikslų (nesiekiant paties žodžio laisvės ribojimo). Šiuo atveju gali būti nustatyti tam tikri apribojimai veiklai, kurią vykdant yra realizuojama žodžio laisvė (pavyzdžiui, garsiakalbių naudojimo draudimas gyvenamuosiuose rajonuose). Taip pat gali būti nustatytos įvairios taisyklės, kurių privaloma laikytis skleidžiant tam tikrą informaciją (pavyzdžiui, nustatomas maksimalus išlaidų dydis vykdant politines kampanijas).

Apibendrintai pirmasis žodžio laisvės ribojimas Jungtinių Amerikos Valstijų mokslininkų literatūroje vadinamas „nukreiptas į komunikacinį poveikį“, o antrasis žodžio laisvės ribojimas galėtų būti vadinamas „nukreiptu į nekomunikacinį poveikį“²⁰.

Dažniausiai bet kokie valdžios veiksmai, nukreipti tik į komunikacinį poveikį, dažniausiai pripažįstami prieštaraujanciais Konstitucijos pirmajai pataisai. Konstitucijos pirmosios pataisos formuluotė reiškia ne ką kita, kaip kad „valdžia neturi teisės apriboti žodžio laisvės dėl pačios žinios, idėjos, temos ar turinio“²¹. Tokiu atveju žodžio laisvės ribojimo nepateisintų ir argumentacija, kad tam tikros konkrečios idėjos ar paskleista informacija gali sukelti neigiamas pasekmes.

Tuo tarpu valdžios veiksmai, nukreipti į nekomunikacinį poveikį (antrasis žodžio laisvės ribojimo būdas), kiekvienu atveju yra vertinami atsižvelgiant į visas aplinkybes ir taikant balansavimo principą. Pavyzdžiui, jeigu valdžia, siekdama švaros mieste, uždraudžia apskritai bet kokias reklamines skrajutes, reiktų įvertinti, kiek toks žodžio laisvės ribojimas yra pateisinamas siekiant nurodyto tikslo²². Teisinis reguliavimas, kuriuo žodžio laisvė ribojama neatsižvelgiant į idėjų ar informacijos turinį (antrasis žodžio laisvės ribojimo būdas), bus laikomas teisėtu tol, kol toks ribojimas pernelyg neapriboja

19 Barendt, E., *supra* note 5, p. 55.

20 Tribe, L. H., *supra* note 17, p. 790.

21 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Police Department of the City of Chicago v. Mosley*, 408 U.S. 92, 95-96 (1972).

22 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Schneider v. State*, 308 U.S. 147 (1939).

paties idėjų ar informacijos skleidimo²³. Tokiais atvejais Konstitucijos pirmoji pataisa pati savaime neduoda sprendimo, bet reikalauja vadovaujantis balansavimo principu užtikrinti tinkamą konstitucinio žodžio laisvės teisinio reguliavimo taikymą.

Aukščiausiasis Teismas, atsižvelgdamas į jau minėtus du žodžio laisvės ribojimo būdus, taip pat analogiškai išplėtojo dvi atskiras doktrinas priklausomai nuo būdo, kaip yra ribojama žodžio laisvė. Pirmuoju žodžio laisvės ribojimo atveju, kai ribojimas yra nukreiptas į komunikacinį poveikį, t. y. kai ribojama atsižvelgiant į konkrečių idėjų ar informacijos turinį, toks žodžio laisvės ribojimas yra laikomas antikonstituciniu. Išimčių tokiais atvejais yra nedaug, pavyzdžiui, kai įrodoma, jog tokios idėjos ar informacijos skleidimas sukels „aiškų ir esamą pavojų“, taip pat šmeižto ir kitais įstatymų tiesiogiai numatytais atvejais.

Aukščiausiasis Teismas byloje *Consolidated Edison Co. v. Public Service Comm'n* pažymėjo: „Kai teisinis reguliavimas yra nukreiptas į žodžio laisvės ribojimą turinio aspektu, valdžios veiksmai turi būti analizuojami atidžiau, kad būtų užtikrinta, jog naudojimasis žodžio laisve nebūtų uždraustas tik dėl to, kad valstybės tarnautojai nesutinka su autoriaus nuomone.“²⁴

Tuo tarpu antruoju žodžio laisvės ribojimo atveju, kai ribojimas yra nukreiptas į nekomunikacinį poveikį, t. y. kai ribojama idėjų ar informacijos sklaida neatsižvelgiant į jų turinį, Aukščiausiasis Teismas taiko balansavimo principą, įvertinant visas esamas faktines aplinkybes kiekvienu atveju atskirai – žodžio laisvės ribojimas laikomas teisėtu tol, kol toks ribojimas pernelyg neapriboja paties idėjų ar informacijos skleidimo.

2. Kalbos ir veiksmo atribojimas

Kitas aspektas, į kurį turėtų būti atkreiptas dėmesys analizuojant situacijas dėl žodžio laisvės ribojimo teisėtumo bei priimant sprendimus, yra tas, kiek kiekvienu atveju žodžio laisvės konkreti išraiška galėtų būti priskirta kalbai, o kiek – veiksmui bei iš veiksmo kylančioms pasekmėms. Taikant Jungtinių Amerikos Valstijų Konstitucijos pirmąją pataisą ir susiduriant su įvairaus pobūdžio žodžio laisvės įgyvendinimo būdais kyla klausimas, kiek plačiai turėtų būti suvokiama žodžio laisvė bei ar visiems žodžio laisvės išraiškos būdams turėtų būti taikoma tokios pačios apimties teisinė apsauga.

Žodžio laisvę galima įgyvendinti ne tik sakant kalbas viešumoje ar per žiniasklaidos priemones, bet ir atliekant kitokius veiksmus. Pavyzdžiui, įvairių protestų metu eisenomis, ženklais, kitokiomis priemonėmis piliečiai išreiškia savo poziciją ir nuomonę socialiniais, politiniais ar kitais aktualiais klausimais.

Jungtinių Amerikos Valstijų žodžio laisvės doktrina ir Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika skiria žodžio laisvės įgyvendinimo kaip kalbos ir žodžio laisvės įgyvendinimo kaip veiksmo sąvokas bei kelia joms atitinkamai šiek tiek kitokius rei-

23 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Cox v. New Hampshire*, 312 U.S. 569 (1941).

24 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Consolidated Edison Co. v. Public Service Comm'n*, 447 U.S. 530 (1980).

kalavimus. Tokia praktika buvo pradėta formuoti nuo bylų, kuriose buvo nagrinėjami darbuotojų protesto akcijų teisėtumo klausimai. Pavyzdžiui, *Thornhill v. Alabama*²⁵ byloje Teismas pripažino negaliojančiu įstatymą, kuriuo buvo uždraustos absoliučiai visų sąjungų protesto akcijos dėl įtvirtinto pernelyg plataus draudimo. Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad taiki protesto akcija, skirta paviešinti kilusio darbo ginčo faktą, turi būti laikoma Konstitucijos garantuojamos žodžio laisvės išraiška.

Tuo tarpu po 17 metų *Teamsters Local 695 v. Vogt* byloje²⁶ Aukščiausiasis Teismas pripažino teisėtu valstijos įstatymu įtvirtintą draudimą vykdyti protesto akcijas, kurių metu būtų reikalaujama, kad įmonėse dirbtų tik profesinėms sąjungoms priklausantys asmenys. Aukščiausiasis Teismas tokį sprendimą motyvavo tuo, kad tokiais protesto akcijų reikalavimais siekiama neteisėtų tikslų, dėl to pati protesto akcija negali būti laikoma atitinkančia įstatymus.

Tam, kad būtų galima pagrįstai atskirti šias dvi situacijas ir jų atžvilgiu priimti skirtingus sprendimus, būtina rasti tam tikrą vardiklį. Teisėjas Frankfurter, atribodamas kalbos ir veiksmo, kaip žodžio laisvės išraiškos priemones, reikalavimus, yra pasisakęs, kad protesto akcijos yra „kalba plius“, o valdžia dėl įvairių priežasčių gali reguliuoti tai, kas sudaro „plius“²⁷.

Kalbos ir veiksmo atribojimo kriterijai buvo patvirtinti Aukščiausiojo Teismo byloje *Cox v. Louisiana*²⁸. Dviejų tūkstančių studentų demonstracija kitoje Baton Rouge teismo gatvės pusėje buvo pripažinta kaip „kalba plius“, ir teismas pripažino, jog tokio pobūdžio žodžio laisvės įgyvendinimui turėtų būti taikomos mažesnės apimties teisinės apsaugos priemonės, nes Konstitucijos pirmoji pataisa, pasak teisėjo Goldbergo, gina tik „gryną kalbą“. Šioje byloje teisėjas Blackas pasisakė, kad demonstracija buvo veiksmas, kuris neturėtų būti saugomas Konstitucijos pirmosios pataisos, ir toks veiksmas gali būti reguliuojamas ar net uždraustas. Kitose bylose Aukščiausiasis Teismas kartkartėm vartodavo jau minėtas teisėjo Goldbergo sąvokas ir teisinį aiškinimą, visą Konstitucijos pirmosios pataisos teisinę apsaugą suteikdamas tik veiksmams, kurie atitikdavo „grynos kalbos“ sąvoką²⁹.

25 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Thornhill v. Alabama*, 310 U.S. 88 (1940).

26 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Teamsters Union v. Vogt, Inc.*, 354 U.S. 284 (1957).

27 Tribe, L. H., *supra* note 17, p. 826.

28 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Cox v. Louisiana*, 379 U.S. 559 (1965).

29 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Adderley v. Florida*, 385 U.S. 39 (1966) (Konstitucijos pirmoji pataisa nesaugo demonstracijas, vykdomas apygardų kalėjimuose); Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Brown v. Louisiana*, 383 U.S. 131 (1966) (tyli demonstracija viešojoje bibliotekoje yra saugoma Konstitucijos pirmosios pataisos); Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *United States v. O'Brien*, 391 U.S. 367 (1968) (pranešimo dėl šaukimo į kariuomenę sudeginimas yra veiksmas, kuri nesaugomas Konstitucijos pirmosios pataisos); Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Spence v. Washington*, 418 U.S. 405 (1974) (taikos simbolio pritvirtinimas prie vėliavos yra žodžio laisvės išraiška, saugoma Konstitucijos pirmosios pataisos).

Lyg ir aišku, kad atribojant kalbą ir veiksmą didžiausia apsauga turėtų būti suteikta kalbai. Tuo tarpu veiksmų išraiškos gali būti teisėtai ribojamos, reguliuojamos ar net kai kuriais atvejais apskritai uždraustos. Tačiau problema, kylanti iš kalbos ir veiksmų atribojimo, dažniausiai yra ta, kad kalbos ir veiksmų atribojimo kriterijai nėra visiškai aiškūs ir tikslūs. Praktiškai bet koks komunikavimas daugiau ar mažiau pasireiškia koku nors konkrečiu veiksmu. Dėl šios priežasties Aukščiausiasis Teismas nėra suformulavęs konkrečių ir vienareikšmiškų pagrindų, kuriais remiantis būtų galima atriboti kalbą nuo veiksmų. Aiškių atribojimo kriterijų nebuvimas atsispindi pačioje teismo praktikoje, kai vienoje byloje tam tikra žodžio laisvės išraiška yra pripažįstama kalba, o kitose byloje, kuriose labai panašios faktinės aplinkybės, – veiksmas. Pavyzdžiui, bylos *Edwards v. South Carolina*³⁰ faktinės aplinkybės buvo tokios, kad pirmosios instancijos teisme 187 demonstracijos dalyviai buvo pripažinti kaltais dėl rimties sutrikdymo, kai tylėdami taikiai žygiavo pro valstijos įstatymų leidybos rūmus išreikšdami protestą prieš rasistinę politiką. Aukščiausiasis Teismas apgynė demonstruotojus konstatuodamas, kad šiais veiksmas buvo naudojamasi klasikinėmis ir pirmykštėmis žodžio laisvės įgyvendinimo formomis. Tuo tarpu kitoje, jau minėtoje *Cox v. Louisiana* byloje³¹ praktiškai analogiškas protestas, tik prieš teismo rūmus, buvo pripažintas kaip „minios valdžia“, todėl turėtų būti laikomas neteisėtu ir nepatenkančiu į Konstitucijos pirmosios pataisos apsaugos apimtį.

Galbūt ir būtų galima rasti skirtumų tarp šių dviejų bylų faktinių aplinkybių ir teismo sprendimų motyvacinių dalių, tačiau yra aišku, kad konkrečių ir vienareikšmiškų kriterijų dėl kalbos ir veiksmo atskyrimo nėra. Todėl norint nustatyti, ar konkreti žodžio laisvės įgyvendinimo išraiška yra kalba ar veiksmas, labiau vertėtų kreipti dėmesį į teismo sprendimo rezoliucinę, o ne motyvacinę dalį.

Istoriškai susiklostė, kad tam tikra veikla yra tiesiogiai siejama būtent su kalba kaip žodžio laisvės išraiška, net jeigu ir toje išraiškoje galima išvelgti konkrečius veiksmus. Toliau pateikiami pavyzdžiai ir konkrečios bylos, kai Aukščiausiasis Teismas tam tikras faktines aplinkybes priskyrė ne veiksmams, bet kalbai Konstitucijos pirmosios pataisos prasme. Pavyzdžiui, brošiūrų ir lankstinukų platinimas buvo pripažintas kalba byloje *United States v. Grace*³². Aukščiausiasis Teismas šioje byloje pripažino neteisėtu įstatymą, kuris uždraudė apskritai bet kokių lapelių platinimą ant šaligatvio, esančio prie Aukščiausiojo Teismo rūmų. Priešrinkiminė agitacija prie rinkėjų gyvenamojo namo durų buvo analizuojama byloje *City of Watseka v. Illinois Public Action Council*³³. Šioje byloje Aukščiausiasis Teismas patvirtino žemesnės instancijos teismo sprendimą, kuriuo įstatymas, apribojantis priešrinkiminę agitaciją prie rinkėjų gyvenamųjų namų durų nuo 9 valandos ryte iki 17 valandos popiet bei tik dienomis nuo pirmadienio iki šeštadienio,

30 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Edwards v. South Carolina*, 372 U.S. 229 (1963).

31 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Cox v. Louisiana*, 379 U.S. 559 (1965).

32 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *United States v. Grace*, 461 U.S. 171 (1983).

33 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *City of Watseka v. Illinois Public Action Council*, U.S. (1987).

buvo pripažintas antikonstituciniu dalyje dėl šio įstatymo taikymo organizacijoms, kurios vykdė priešrinkiminę agitaciją. Protesto akcijos dažnai taip pat priskiriamos būtent kalbai kaip žodžio laisvės išraiškai. Aukščiausiasis Teismas *Police Department of Chicago v. Mosley*³⁴ byloje panaikino nutarimą, kuriuo buvo uždraustos bet kokios protesto akcijos, vykstančios ne daugiau kaip 150 pėdų atstumu nuo mokyklų pamokų metu, taip pat pusvalandį prieš prasidedant ir pasibaigus pamokoms, išskyrus taikias protesto akcijas, jeigu tokiais atvejais mokyklos dalyvauja darbo ginčiuose. *Carey v. Brown* byloje³⁵ Aukščiausiasis Teismas, gindamas asmenų teisę rinktis į protesto akcijas, panaikino įstatymą, kuriuo buvo uždraustos protesto akcijos prie gyvenamųjų namų, išskyrus atvejus, kai tokie namai buvo naudojami ir komercinei veiklai vykdyti arba jeigu ši vieta buvo darbo vieta ir yra kilęs darbo ginčas, arba jeigu pats asmuo protestuoja prie savo namų. Panašiai buvo ginamos ir demonstracijos, skirtos asmenų teisėms saugoti. *Shuttlesworth v. City of Birmingham* byloje³⁶ Aukščiausiasis Teismas panaikino įstatymą, kuris reguliavo leidimų išdavimo demonstracijoms tvarką. Teismas motyvavo, kad įstatymas policijos atstovams suteikė per dideles galias ir per didelę diskrecijos teisę nuspręsti, kurie asmenys gali vykdyti demonstracijas.

Visais paminėtais atvejais žodžio laisvės naudojimosi išraiška galėtų būti apibūdinama įvairiai: tiek „kalbomis“, tiek „veiksmis“. Nepaisant galimybės įvairiai apibrėžti minėtus atvejus, jie neabejotinai patenka į Konstitucijos pirmosios pataisos teisinio reguliavimo apsaugą. Dėl šios priežasties visos faktinės aplinkybės, susijusios su tokio pobūdžio bylomis, turi būti atidžiai išnagrinėtos, o valdžios veiksmai, kuriais apribojama žodžio laisvė, taip pat turi būti vertinami griežtai atsižvelgiant į Konstitucijos pirmosios pataisos garantijas.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad kiekvienos kalbos turinys ir tikslas turi būti vertinamas atsižvelgiant į socialinį ir kultūrinį kontekstą. Įvairi žmogaus veikla skirtingose situacijose, skirtingose kultūrose gali būti vertinama taip pat skirtingai. Pavyzdžiui, teisinis reguliavimas, pagal kurį būtų apribotas garsus triukšmas, skirtas ne informacijai perduoti, bet, pavyzdžiui, stiklams daužyti arba lankstinukų, kurie skirti ne informacijai platinti, bet šiuokšlinti, draudimas neturėtų patekti į Konstitucijos pirmosios pataisos teisinę apsaugą.

Galiausiai net ir tokie atvejai, kurie paprastai yra laikomi visiškai nesusiję su žodžio laisvės įgyvendinimu ir kurie, atrodo, neturi jokios išraiškos komunikacijos ir perduodamos informacijos prasme, tam tikrais atvejais susiklosčius specifinėms aplinkybėms gali būti pripažinti kaip žodžio laisvės įgyvendinimo išraiška. Kaip pavyzdys galėtų būti pateiktas draudimas protestuoti miegant lauke. Akivaizdu, kad miegojimas lauke pats savaime nėra žodžio laisvės išraiška. Tačiau kai protestuojama prieš valdžios veiksmus ar neveikimą benamių atžvilgiu ir kaip protesto išraiška pasirenkama miegojimo lauke

34 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Police Department of Chicago v. Mosley*, 408 U.S. 92 (1972).

35 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Carey v. Brown*, 447 U.S. 455 (1980).

36 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Shuttlesworth v. City of Birmingham*, 394 U.S. 147 (1969).

alternatyva, toks veiksmas jau suteikia konkrečią informaciją visuomenei bei gali bei turėtų būti vertinamas kaip kalba, o ne tik kaip veiksmas žodžio laisvės reguliavimo prasme³⁷.

3. Žodžio laisvės ribojimo pagrindai

Bendrasis principas, kuris tiesiogiai kyla iš Konstitucijos pirmosios pataisos, įtvirtinančios žodžio laisvę, yra tas, kad valdžia negali reguliuoti asmens minčių išraiškos turinio ar formos. Jeigu yra nustatoma, kad tam tikras valdžios reguliavimas yra nukreiptas į jau minėtą komunikacinį poveikį, t. y. į minties išraiškos turinį, toks teisinis reguliavimas dažniausiai bus pripažintas neteisėtu ir antikonstituciniu. Šios taisyklės išimčių yra nedaug ir visos išimtys turėtų būti aiškinamos siaurai.

Tam, kad būtų galima pasinaudoti šiomis žodžio laisvės apsaugos išimtimis ir kad būtų įrodyta, jog konkretūs naudojimosi žodžio laisve išraiškos būdai nepatenka į Konstitucijos pirmosios pataisos apsaugą, turi būti arba pritaikytos konkrečios siauros išimtys iš bendros taisyklės, kad valdžia negali apriboti naudojimosi žodžio laisve, arba turėtų būti pagrįsta, kodėl toks teisinis ribojimas yra būtinas valstybės interesams. Valstybės interesus Aukščiausiasis Teismas bylose dėl žodžio laisvės paprastai nustato ne iš įstatymų teisinio reguliavimo, bet iš įstatymų leidėjo ketinimų ir tikslo tokių įstatymų priimant.

Siauras išimčių, kurių pagrindu galima riboti žodžio laisvę, ratas ir tokių išimčių taikymo ypatybės šiek tiek siejasi su Europoje paplitusiu ir plačiai taikomu proporcingumo principu. Jungtinėse Amerikos Valstijose žodžio laisvę ribojantys įstatymai privalo būti aiškinami siaurai, o įstatymuose nustatytos žodžio laisvės ribojimo priemonės taip pat turėtų būti kiek įmanoma siauresnės apimties siekiant kiek įmanoma didesnio efektyvumo, t. y. padarant mažiausią įmanomą žalą dėl asmens teisių ribojimo. Plačiai paplitusi pagrindinė žodžio laisvės ribojimo taisyklė numato, kad teisiniu reguliavimu būtų tiksliai pasiekti būtini valstybės interesai³⁸. Valdžia, priėmusi žodžio laisvę ribojančius įstatymus ar kitus teisės aktus, privalo įrodyti, kad konstitucinė žodžio laisvė buvo apribota pagrįstai ir teisėtai. Tam, kad tai būtų įrodyta, yra vienintelė išeitis: įstatymų leidžiamosios ar vykdomosios valdžios atstovai turi įtikinti teismą, kad žalos, kurios buvo siekiama išvengti žodžio laisvės ribojimu, nebūtų pavykę išvengti esant laisvos diskusijos sąlygoms.

Klasikinė byla, kuri dažnai yra pateikiama kaip pavyzdys žodžio laisvės ribojimo pagrindams nustatyti, yra *Chaplinsky v. New Hampshire*³⁹. Šioje byloje Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo situaciją, kai kaltinamasis asmuo buvo pripažintas kaltu pažeidęs

37 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Clark v. Community for Creative Nonviolence*, 468 U.S. 288 (1984).

38 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Consolidated Edison Co. v. Public Service Comm'n*, 447 U.S. 530, 540 (1980).

39 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Chaplinsky v. New Hampshire*, 315 U.S. 568 (1942).

įstatymą, draudžiantį įžeidinėjimus viešose vietose. Pagal bylos faktines aplinkybes 1941 m. lapkričio mėnesį Walteris Chaplinsky, Jehovos liudytojas, Rochesterio miesto centre, ant šaligatvio sakė pamokslą, dalino brošiūras, o organizuotas religijas išvadino sukčiais ir kaltino apgavystėmis. Po to, kai susirinko tokia didelė minia, kad net pradėjo blokuoti kelią ir triukšmauti, policijos pareigūnai sulaukė Chaplinsky ir pristatė jį policijos nuovadą. Pakeliui jie sutiko miesto maršalą, kuris jau anksčiau buvo paprašęs, kad Chaplinsky nusiramintų ir nekeltų sambrūdzio. Antrą kartą pamatęs miesto maršalą, Chaplinsky užsipuolė jį įvairiais žodžiais. Miesto maršalo teigimu, Chaplinsky jį išvadino „Dievo prakeiktu reketininku“ ir „prakeiktu fašistu“. Bylos nagrinėjimo metu Chaplinsky pripažino sakęs tokius žodžius, tačiau neva Dievo vardo nevartojęs. Pagal tuo metu galiojusio Naujojo Hampšyro Įžeidžiančio elgesio įstatymą buvo neteisėta kitam asmeniui, esančiam gatvėje ar kitoje viešojoje vietoje, išsakyti įžeidžiančius, pašaipius ar erzinančius žodžius arba pavadinti asmenį įžeidžiančiu ar pašaipiu vardu.

Nors Chaplinsky buvo nubaustas tik pinigine bauda, jis pateikė apeliaciją motyvuodamas tuo, kad įstatymas buvo nepakankamai aiškus ir pažeidžiantis Konstitucijos pirmojoje pataisoje įtvirtintą žodžio laisvę. Aukščiausiasis Teismas, nagrinėdamas Chaplinsky apeliaciją, išskyrė tam tikras kalbos kategorijas, kurios neturėtų būti laikomos kalbomis Konstitucijos pirmosios pataisos prasme. Tai yra tokios kalbos, kurios nesudaro esminės idėjų sklaidos dalies ir jeigu tokių kalbų išraiška daro žalą ar kursto tuojau pat sudrumsti rimtį. Teismas padarė išvadą, kad Chaplinsky išsakyti žodžiai negali būti saugojami Konstitucijos pirmosios pataisos, kadangi jie neturi praktiškai jokios socialinės vertės – išsakyti žodžiai neprideda nei prie prasmingo laisvo idėjų sklaidimo visuomenėje. Būtent ši išvada laikytina esmine Chaplinsky byloje.

Žodžio laisvės apribojimo reikalavimas, kad kalbos išraiška darytų žalą, yra gana subtilus. Šiuo atveju galime net nesvarstyti tokių akivaizdžių situacijų, kai, pavyzdžiui, asmuo tyčia garsiai surėkia prie širdies ligomis sergančio paciento. Daug komplikotesnės situacijos susiklosto, kai žala yra padaroma asmens reputacijai arba kai yra atskleidžiamos asmens privataus gyvenimo paslaptys. Tokiais atvejais lakmuso popierėlis nustatant, ar kalbos išraiška turėtų būti pripažinta daranti žalą, yra teisinė išvada klausimu, ar, esant „daugiau kalbos“, žalą pavyktų sumažinti ar net jos išvengti? Jeigu žalos nepavyktų sumažinti esant dar daugiau diskusijų konkrečiu klausimu, tokiu atveju naudojimasis žodžio laisve turėtų būti pripažintas darantis žalą. Šią poziciją palaiko argumentas, kad vieną kartą paleisto melo, net ir užtikrinant asmeniui replikos (atsakymo) teisę, niekuomet nebus galima sugrąžinti, o žala reputacijai bus nebeįpataisoma.

Gali atrodyti, kad Aukščiausiasis Teismas Chaplinsky byloje suformavo per griežtą poziciją saugant žodžio laisvę, nes Aukščiausiojo Teismo argumentacijoje neliko vietos emociniams argumentams. Tačiau net ir tokios teismo išvados leidžia taip sureguliuoti visuomeninius santykius, kad asmenys būtų apsaugoti nuo įžeidinėjimų, privatumo ir reputacijos pažeidimų, kadangi visais šiais atvejais galima įrodyti, jog didesnė kalbos laisvė ir papildomos diskusijos neretai asmeniui padarytų dar daugiau žalos dėl melagingų faktų pasikartojančio sklaidimo ir toks naudojimasis žodžio laisve neprisidėtų prie prasmingo laisvo idėjų sklaidimo visuomenėje.

4. Aiškaus ir esamo pavojaus testas

Žala, kurią padaro neteisėtas naudojimas žodžio laisve bei aplinkybė, kad išsakyti žodžiai nepadedą skleisti laisvų idėjų, tėra tik pagrindas žodžio laisvei apriboti. Sprendžiant konkrečią bylą tokia abstrakti išvada vargu ar gali padėti priimti neabejotinai teisingą sprendimą. Jungtinių Amerikos Valstijų jurisprudencijoje egzistuoja daug doktrinių, pagelbėjančių nustatyti, ar naudojimas žodžio laisve nedaro žalos ir kiek toks naudojimas tarnauja visuomenei. Viena pagrindinių tokių doktrinių yra vadinamasis aiškaus ir esamo pavojaus testas.

Aiškaus ir esamo pavojaus testas yra viena iš labiausiai paplitusių žodžio laisvės doktrinių Jungtinėse Amerikos Valstijose. Šis teisinis mechanizmas, kurio tikslas – nustatyti, ar žodžio laisvės ribojimai buvo teisėti ir pagrįsti, visų pirma buvo paskelbti Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimuose. Pati pirmoji byla, susijusi su aiškaus ir esamo pavojaus testu, buvo jau minėta *Schenck v. United States* byla⁴⁰. Aukščiausiasis Teismas šią bylą nagrinėjo gana kontroversišku metu, kadangi tuomet Jungtinėse Amerikos Valstijose Konstitucijos pirmoji pataisa dažnai sudarė kliūtis valdžios interesams palaikyti tvarką ir rimtį karo metu. Aiškaus ir esamo pavojaus doktrina toliau buvo plėtojama vėlesnėje Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje.

Schenck v. United States bylos priešistorė buvo ta, kad Pirmojo pasaulinio karo metu Jungtinės Amerikos Valstijos skyrė labai daug pastangų, kad visuomenėje tvirtai įsigalėtų nuomonė apie valstybės nacionalinę vienybę. Dėl šios priežasties Jungtinių Amerikos Valstijų Kongresas išleido nemažai įstatymų, kurie pakankamai rimtai riboja Konstitucijos pirmojoje pataisoje įtvirtintas žmogaus teises ir laisves. Kongresas tokius įstatymus išleido tam, kad būtų galima pažaboti visuomenėje sklindančias neigiamai prieš karą nusistačiusias nuotaikas. 1917 m. Kongresas priėmė Šnipinėjimo įstatymą, kuris nustatė griežtas sankcijas už klaidingų pareiškimų, kuriais priešinamasi Jungtinių Amerikos Valstijų įsitraukimui į karą, reiškimą bei platinimą. Buvo uždraustos bet kokios pastangos sukelti nepasitenkinimą karinėmis pajėgomis ar bandymai sukliudyti šaukimus į kariuomenę. Be to, 1918 m. Kongresas išleido Kurstymo maištauti įstatymą – pirmąjį tokio pobūdžio įstatymą per 120 metų, kuris uždraudė bandymus kliudyti prekiauti vyriausybės vertybiniais popieriais, taip pat uždraudė sakyti ar publikuoti bet ką nepagarbaus apie Jungtines Amerikos Valstijas.

Tuo laikotarpiu Charles Schenckas buvo Jungtinių Amerikos Valstijų Socialistų partijos generalinis sekretorius. Socialistai tikėjo, kad karą sukėlė ir iš karo naudą gaus tik turtingieji, tuo tarpu tūkstančiai vargingai gyvenančių asmenų bei darbininkų klasės atstovų, kurie buvo pašaukti į kariuomenę bei atlikti karinius veiksmus Europoje, bus pasmerkti kančiai bei mirčiai. Socialistų partijos atstovai ne tik pasisakė prieš karą – jie netgi ragino Jungtinių Amerikos Valstijų darbininkus pačius priešintis karui.

Socialistų partijos generalinis sekretorius Schenckas pats aktyviai dalyvavo antimilitaristinėje veikloje. Tokie veiksmai reiškė, kad Schenckas pažeidinėjo Šnipinėjimo

40 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Schenck v. United States*, 249 U.S. 47 (1919).

įstatymą. Pavyzdžiui, Schenckas išsiuntinėjo paštu apie 15000 informacinių lapelių, skatindamas pašauktuosius į kariuomenę ir pačius karius priešintis vykdomam šaukimui į kariuomenę. Schenckas buvo suimtas, apklaustas, pripažintas kaltu ir nuteistas kalėti dėl 1917 m. Šnipinėjimo įstatymo pažeidimo. Schenckas pateikė apeliaciją dėl tokio sprendimo Aukščiausiajam Teismui.

Aukščiausiasis Teismas, nagrinėdamas šią bylą, susidūrė su konstituciniais klausimais dėl Konstitucijos pirmosios pataisos aiškinimo ir taikymo. Tai buvo tokie klausimai, ar Schencko politiniai pareiškimai buvo saugomi Konstitucijos pirmosios pataisos; koks tikrasis Konstitucijos pirmosios pataisos, kad „Kongresas neturi leisti įstatymų, (...) varžančių žodžio ar spaudos laisvę“, tikslas; ar turėtų būti skirtingai saugoma žodžio laisvė dėl politinių kalbų taikos ir karo metu; ar Šnipinėjimo įstatymas atitiko Jungtinių Amerikos Valstijų Konstituciją; galiausiai – ar Schenckas buvo teisėtai nuteistas kalėti?

Sprendžiant šią bylą, kaip ir kiekvieną kitą, visuomet yra argumentų tiek vienos pusės, tiek kitos pusės pozicijai pagrįsti. Pavyzdžiui, Schencko pozicijai pagrįsti būtų galima argumentuoti, kad jis ir pati Socialistų partija buvo persekiojami dėl politinės pozicijos prieš neteisingą karą. Be to, Konstitucijos pirmoji pataisa ir buvo priimta tuo tikslu, kad apsaugotų politinių kalbų laisvę. Pati Konstitucijos pirmoji pataisa taptų be-reikšme, jeigu Kongresas galėtų rinktis, kur ir kokios apimties žodžio laisvę būtų galima riboti.

Vienas iš argumentų, palaikančių valstybės poziciją, galėtų būti tas, kad kai valstybė dalyvauja kare, ji yra priversta imtis tam tikrų priemonių, kad būtų užtikrintas tam tikras saugumo lygis. Be to, Schencko byla yra susijusi ne su Konstitucijos pirmąja pataisa, bet su valdžios veiksmais kviešti šauktinius į kariuomenę. Tokiu svarbiu metu valstybė negali sau leisti sumažinti kariuomenės dydį. Galiausiai socialistų partijos veiksmai kėlė pavojų pačiai valstybei, o Šnipinėjimo ir Kurstymo maištauti įstatymai, priešingai, buvo teisėti ir tinkami būtent tokiu metu.

Tačiau teismas vienbalsiai nusprendė, kad Schenckas buvo nuteistas teisėtai, o Šnipinėjimo aktas buvo pagrįstas ir teisėtas atsižvelgiant į sudėtingą laikotarpį ir į karinę situaciją. Aukščiausiojo Teismo sprendime kaip vienas iš argumentų buvo pateiktas pavyzdys, kad net ir didžiausia žodžio laisvės apsauga nereikštų, kad žmogus galėtų tyčia klaidingai sušukti „Gaisras!“ pilname žmonių teatre ir taip sukelti masinę paniką. Teismas argumentavo, kad kiekvienu tokiu atveju klausimas turėtų būti keliamas toks: ar žodžiai, kurie buvo pavartoti tam tikroje situacijoje, galėtų sukelti tokį aiškų ir esamą pavojų, kuriam užkirsti kelią turėtų ir galėtų Kongresas, priimdamas atitinkamus teisės aktus.

Trumpai tariant, Aukščiausiasis Teismas išdėstė poziciją, kad tam tikri pagrįsti apribojimai gali būti nustatyti ir Konstitucijos pirmosios pataisos garantuojamai žodžio laisvei. Joks asmuo negali taip naudotis žodžio laisve, kad sukeltų pavojų kitiems asmenims. Be to, karo metu žodžio laisvė dėl politikos klausimų turėtų būti šiek tiek labiau apribota.

Schencko byloje Aukščiausiasis Teismas pirmą kartą sukūrė ir įtvirtino reikšmingą doktriną dėl Konstitucijos pirmosios pataisos ribojimų, vadinamą „aiškaus ir esamo pavojaus testu“. Be abejonės, einant metams ši doktrina buvo plėtojama ir tikslinama.

*Abrams v. United States*⁴¹ byla buvo išnagrinėta praėjus aštuoniems mėnesiams po sprendimo *Schenck v. United States* byloje paskelbimo. Šioje byloje taip pat buvo pritaikyta Šnipinėjimo įstatymo 1919 m. pataisa, kuria buvo uždrausta skatinti mažinti karo technikos, reikalingos karui prieš Vokietiją, gamybos apimtis turint tikslą sukliudyti Jungtinių Amerikos Valstijų karo veiksams. Penki Rusijoje gimę Jungtinių Amerikos Valstijų imigrantai buvo kaltinami tuo, kad atspausdino informacinius lapelius, ir juos išmetė pro pastato langą Niujorke. Vienuose iš informacinių lapelių buvo smerkiamas Jungtinių Amerikos Valstijų kareivių siuntimas į Rusiją. Kituose informaciniuose lapeliuose buvo smerkiamas pats karas ir Jungtinių Amerikos Valstijų pastangos sukliudyti Rusijos revoliuciją. Kaltinamieji asmenys buvo nuteisti kalėtų 20 metų už kurstymą priešintis karui bei už skatinimą mažinti karo technikos gamybos apimtis.

Aukščiausiasis Teismas palaikė priimtą sprendimą bei argumentavo, kad informacinių lapelių platinimo tikslas, naudojantis propaganda, buvo pačios didžiausios karo krizės metu sukelti nepasitikėjimą, maištą, riaušes, ir, kaip tikėtasi, tam, kad revoliucijos valstybėje būtų sudaryta nepatogumų ar net sužlugdyti karinių veiksmų planai Europoje. Teismas taip pat pažymėjo, kad, nors informaciniuose lapeliuose nebuvo skatinamas neatidėliotinas pasipriešinimas, tačiau paskleistos informacijos pobūdis kurstė smurtinį priešinimąsi, dėl to tokie veiksmai gali sudaryti sąlygas aiškiam ir esamam pavojui konstatuoti ir neturėtų būti saugomi Konstitucijos pirmosios pataisos.

Šioje byloje teisėjas Holmesas (jis, kaip minėta, buvo aiškus ir esamo pavojaus doktrinos kūrėjas), priešingai nei *Schenck v. United States* byloje, Aukščiausiojo Teismo sprendimo nepalaikė ir pareiškė atskirąją nuomonę, šiek tiek modifikuodamas anksčiau paties išdėstytą žodžio laisvės ribojimo doktriną. Teisėjas Holmesas pažymėjo, kad veiksmai naudojantis žodžio laisve gali būti laikomi neteisėtais, jeigu tokie veiksmai sukelia ar turi tikslą sukelti aiškų ir esamą pavojų, kuris atneštų tikrai esminį blogį, kurio Jungtinės Amerikos Valstijos siekia išvengti. Holmesas taip pat konstatavo, kad visos nuomonės turi būti apsaugotos, išskyrus atvejus, kai tokios nuomonės neišvengiamai sukelia grėsmę teisėtiems ir primygtiniems įstatymų tikslams. Holmeso manymu, *Abrams v. United States* bylos atveju slaptas informacinių lapelių išplatimas nesukėlė aiškaus ir esamo pavojaus.

Kaip matyti, Jungtinių Amerikos Valstijų doktrina jau nuo pat pradžių klojo pamatus žodžio laisvei apsaugoti. *Adams v. United States* byloje pasigirdo teisėjų vertinimų, kad aiškus ir esamo pavojaus testas turėtų būti taikomas griežčiau, t. y. žodžio laisvė galėtų būti apribota, jeigu naudojimas žodžio laisve sukurtų esminį ir realų pavojų, kurio valstybė siekia išvengti.

*Gitlow v. New York*⁴² byla buvo panaši į *Abrams v. United States* bylą tuo, kad teisėjas Holmesas vėl nesutiko su Aukščiausiojo Teismo pozicija ir, nei bylą sprendusi teisėjų kolegija, išreiškė didesnę paramą žodžio laisvės apsaugai. *Gitlow v. New York* byloje Benjaminas Gitlowas, kuris buvo Socialistų partijos narys, pagal New York vals-

41 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Abrams v. United States*, 250 U.S. 616 (1919).

42 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Gitlow v. New York*, 268 U.S. 652 (1925).

tijos baudžiamuosius įstatymus buvo nuteistas dėl agitacinių lapelių, kuriais buvo skatinama nuversti valdžią, platinimo. Aukščiausiasis Teismas palaikė kaltinimą Gitlowui ir konstatavo, kad valstybė gali nubausti už pasisakymus, kuriais keliamas pavojus organizuotos valdžios pamatams ir gąsdinama valdžios nuvertimu smurtiniais veiksmais. Nors brošiūra, kurią išplatino Gitlowas, neskaitino tuojau pat atlikti nusikalstamų veiksmų, tačiau Aukščiausiasis Teismas laikė, kad tokia brošiūra gali įžiebtį revoliucinę kibirkštį, kuri vėliau nulemtų platų ir destruktivų visuomenės sukrėtimą.

Tuo tarpu teisėjas Holmesas griežtai nesutiko su daugumos teisėjų kolegijos pozicija, kad už žodžius, kurie nesusiję su veiksmu, gali būti baudžiama. Holmesas, išdėstęs atskirąją nuomonę, vėl pabrėžė, kad žodžio laisvės išraiškos keliamas pavojus turi būti neišvengiamas tam, kad būtų galima bausti už tokį naudojimąsi žodžio laisve. Holmeso nuomone, Gitlowo išplatinta brošiūra nekėlė tokio pavojaus.

*Whitney v. California*⁴³ byla buvo garsi tuo, kad šiuo atveju žodžio laisvę gynė ne tik teisėjas Holmesas bet ir teisėjas Brandeis. Šios bylos faktinės aplinkybės buvo tokios, kad Anita Whitney buvo nuteista už tai, kad padėjo įkurti komunistų darbo partiją – organizaciją, kuri, valstijos atstovų teigimu, siekė mokyti piliečius smurtinio valdžios perversmo būdų. Whitney teigė, kad nei jos asmeniškai, nei pačios organizacijos tikslas nebuvo, kad partija propaguočiau smurtą.

Aukščiausiasis Teismas vėl palaikė kaltinimą ir konstatavo, kad valstija turi teisę nubausti tuos asmenis, kurie piktnaudžiauja žodžio laisve, kurios išraiška yra priešiška visuomenės gerovei, siekiama kurstyti nusikalstamumą, sutrikdyti viešąją rimtį arba sukelti pavojų organizuotos valdžios pamatams bei grasinti valdžios nuvertimu.

Teisėjas Brandeis, nesutikdamas su tokiu Aukščiausiojo Teismo sprendimu, pasiskelbė atskirąją nuomonę, kuri, kai kurių mokslininkų nuomone, yra viena iš puikiausių visų laikų Aukščiausiojo Teismo teisėjų kalbų, ginančių žodžio laisvę⁴⁴. Brandeis, priešingai nei Holmes, išsakė labai specifinius ir konkrečius argumentus, kodėl turėtų būti saugoma ir ginama žodžio laisvė. Brandeis žodžio laisvės svarbą bei būtinybę ją saugoti susiejo su demokratijos principais ir demokratijos teikiama nauda. Argumentuota buvo tuo, kad demokratija reiškia, jog piliečiai turi pareigą dalyvauti valdžios sudarymo procesuose, o šią pareigą piliečiai galės tinkamai įgyvendinti tik tuomet, kai jie galės diskutuoti ir kritikuoti valdžios politiką visa apimtimi bei be jokios baimės. Jeigu valdžia galėtų bausti asmenis už nepopuliarių nuomonių išsakymą, tokiu atveju būtų suvaržyta laisvė, o ilgalaikių perspektyvų atžvilgiu pakenktų pačiai demokratijai. Dėl šių priežasčių, Brandeis manymu, žodžio laisvė yra ne tik abstrakti vertybė, bet esminis demokratinės visuomenės elementas.

Taigi Brandeis nužengia dar toliau nei „aiškaus ir esamo pavojaus“ testo doktrina ir konstatuoja, kad joks pavojus, kylantis iš naudojimosi žodžio laisve, negali būti laikomas aiškiu ir esamu, jeigu yra išsaugomos visos diskusijos galimybės. Maža to, Brandeis iškelia reikalavimą įstatymų leidžiamajai valdžiai kiekvienu žodžio laisvės ri-

43 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Whitney v. California*, 274 U.S. 357 (1927).

44 Lewis, A. *Make No Law: The Sullivan case and the First Amendment*. New York: Random House, 1991, p. 85.

bojimo atveju aiškiai nustatyti, kur slypi naudojimosi žodžio laisve pavojus konkrečiau draudimo atveju. Faktas, kad tam tikra kalba gali baigtis smurtu ar destrukcija, tikrai nėra pakankamas, kad žodžio laisvės ribojimas būtų pateisintas.

Prie aiškaus ir esamo pavojaus testo doktrinos Aukščiausiasis Teismas grįžo po trisdešimties metų *Dennis v. United States*⁴⁵ byloje. Šiuo atveju vienuolika komunistų partijos narių buvo nuteisti už įstatymo, draudžiančio skatinti valdžios perversmą naudojant jėgą ir smurtą, pažeidimą. Aukščiausiasis Teismas, palaikydamas kaltinimus, pritaikė aiškaus ir esamo testo standartus. Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad nustatant, ar žodžio laisvė gali būti apribota, reikia nustatyti, ar tas blogis, kurio yra siekiama išvengti, bei iš jo kylantis pavojus pateisina kėsinimąsi į žodžio laisvę bei ar tai yra būtina priemonė tikslui pasiekti. Nagrinėjamoje byloje Aukščiausiojo Teismo požiūris primena Europoje įsigalėjusį balansavimo testą, kuriuo remiantis žodžio laisvė yra sugretinama su kitomis asmens teisėmis ir vertybėmis (*Dennis v. United States* bylos atveju – su valdžios interesais). Toks Aukščiausiojo Teismo pakitęs požiūris į aiškaus ir esamo pavojaus testo doktriną sulaukė daug kritikos.

Teisėjas Blackas, kuris kai kurių mokslininkų yra priskiriamas prie žodžio laisvės absoliutizmo šalininkų, nesutiko su daugumos teisėjų pozicija ir išdėstė atskirąją nuomonę. Teisėjas Blackas konstatavo, kad nesvarbu, kaip tai būtų pavadinta, tokie sprendimai yra pavojinga žodžio ir spaudos cenzūros forma, o tai būtent ir draudžia Konstitucijos pirmoji pataisa. Tokia teismo taikoma doktrina, teisėjo Blacko manymu, sumenkina Konstitucijos pirmosios pataisos reikšmę. Be to, laikantis tokios doktrinos Konstitucijos pirmoji pataisa galėtų būti panaudota ginant nebent „saugias“ arba tradicines idėjas, kurioms, beje, retai kada reikia Konstitucijos teikiamos apsaugos. Galiausiai Blackas išreiškė viltį, kad ramesniais laikais, kai spaudimas, aistros ir baimės sumažės, Aukščiausiasis Teismas grąžins Konstitucijos pirmojoje pataisoje įtvirtintas asmens laisves į svarbią vietą, kaip ir turi būti laisvoje visuomenėje.

Teisėjo Blacko išsakytos viltys išsipildė dar po aštuoniolikos metų, kai Aukščiausiasis Teismas 1969 m. *Brandenburg v. Ohio*⁴⁶ byloje pakeitė *Dennis v. United States* įtvirtintą doktriną. Clarence'as Brandenburgas, kuris buvo Kukluksklano Ohio valstijoje lyderis, 1964 m. pakvietė vienos televizijos žurnalistą stebėti Kukluksklano organizuojamą sambūrį Hamiltono apygardoje. Buvo nufilmuota, kaip keletas žmonių, apsirengusių plačiomis suknelėmis ir galvas prisidengusių apdangalais bei šaunamaisiais ginklais, degina kryžių ir sako kalbas. Vienoje iš kalbų buvo skatinamas kerštas „negrams“ ir žydams bei pastaruosius palaikantiems asmenis. Kitoje kalboje buvo pareikšta, kad Prezidentas, Kongresas ir Aukščiausiasis Teismas vis dar engia baltuosius bei paskelbta apie planus liepos ketvirtą dieną vykti į Vašingtoną. Brandenburgas buvo apkaltintas už savo kalbas, kurias pasakė sambūrio metu, ir pripažintas pažeidusiu įstatymą, kuriuo buvo uždraustas nusikaltimų ir smurto, kaip priemonės įvykdyti politines reformas, skatinimas, bei buvo nubaustas 1000 JAV dolerių bauda bei kalėti vieneriems metams.

45 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Dennis v. United States*, 341 U.S. 494 (1951).

46 Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Brandenburg v. Ohio*, 395 U.S. 444 (1969).

Aukščiausiasis Teismas Brandenburgo apkaltinimą pripažino neteisėtu ir konstatavo, kad valdžia negali tiesiog nubausti asmens už abstrakčius skatinimus panaudoti jėgą ar pažeisti teisę. Aukščiausiasis Teismas šioje byloje įtvirtino taisyklę, kad žodžio laisvė galėtų būti apribota tik tokiais atvejais, kai žodžio laisvės išraiškos veiksmai yra nukreipti į „neišvengiamą neteisėtą veiksmą“ ir yra tikėtina, kad toks naudojimas žodžio laisve iš tiesų paskatins ar sukels tokius veiksmus.

Brandenburg v. Ohio byla užbaigė diskusijas tarp tų, kurie pasisakė už didesnę valdžios kontrolę žodžio laisvės atžvilgiu, ir tų, kurie suteikia žodžio laisvei didžiausią svarbą pasikliaudami „idėjų rinkos“ teorija. Aukščiausiasis Teismas *Brandenburg v. Ohio* byloje paliko galioti tokius pačius žodžio laisvės ribojimo kriterijus ir principus, kurie buvo sukurti dar XX a. antrajame bei trečiajame dešimtmėčiuose, kai žodžio laisvės ribojimo doktriną formulavo daugiausia jau minėti teisėjai Brandeis ir Holmesas. Ir šiais laikais paisoma *Brandenburg v. Ohio* byloje nubrėžtų ribų, ypač bylose, kuriose analizuojamos kalbos, kurstančios neteisėtus veiksmus.

Aiškiau ir esamo pavojaus testo doktrina tėra tik vienas iš daugelio būdų, taikomų tiek teorijoje, tiek praktikoje nustatyti, ar žodžio laisvės pažeidimai yra teisėti bei ar atitinka Konstituciją. Kaip matyti, ši doktrina yra daugialypė, ją gana sudėtinga apibrėžti teoriniu lygmeniu bei nustatyti konkrečias ribas, tad kiekvienu konkrečiu atveju sprendimas yra priimamas analizuojant visas aplinkybes, o būsimo teismo sprendimo numatyti negalima net ir iki galo žinant, kaip Aukščiausiasis Teismas taikė žodžio laisvės ribojimo kriterijus.

Išvados

1. Žodžio laisvė Jungtinėse Amerikos Valstijose yra įtvirtinta Konstitucijos pirmojoje pataisoje. Vien dėl tokio teisinio įtvirtinimo matyti, kad žodžio laisvė Jungtinėse Amerikos Valstijose užima išskirtinę vietą. Šios asmens teisės reikšmė ir svarba demokratiniam procesams, idėjų rinkos teorijos pagrindimas ir Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo jurisprudencija suteikia žodžio laisvei tam tikrą viršenybę, palyginti su kitomis asmens teisėmis ir laisvėmis.

2. Valdžios veiksmai, kuriais siekiama apriboti tam tikrų idėjų ar informacijos sklaidą, laikomi ribojimu pagal turinį ir dažniausiai pripažįstami prieštaraujančiais Konstitucijos pirmajai pataisai. Antruoju atveju, kai informacijos sklaida apribojama siekiant kitų tikslų, žodžio laisvės ribojimas laikomas teisėtu tol, kol toks ribojimas pernelyg neapriboja paties idėjų ar informacijos sklaidimo.

3. Atsižvelgiant į tai, kad žodžio laisvės išraiška gali būti tiek kalbos, tiek veiksmai, konstatuotina, kad Konstitucijos pirmoji pataisa saugo tik gryną kalbą kaip naudojimosi žodžio laisve išraiškos būdą.

4. Pagrindas konstatuoti teisėtą žodžio laisvės ribojimą yra išvada, kad naudojimas šia teise daro žalą, kurios nepavyktų sumažinti ar panaikinti esant dar daugiau diskusijų konkrečiu klausimu. Jeigu tokios kalbos neturi socialinės vertės, nepripisdeda

prie prasmingo laisvo idėjų skleidimo visuomenėje, jos nėra saugomos Konstitucijos pirmosios pataisos.

5. Viena pagrindinių doktrinų, kurios tikslas – nustatyti, ar žodžio laisvės ribojimai buvo teisėti ir pagrįsti, yra aiškiau ir esamo pavojaus testas, sukurtas ir išplėtotas Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo. Veiksmai, atlikti naudojantis žodžio laisve, gali būti laikomi neteisėtais, jeigu tokie veiksmai sukelia ar turi tikslą sukelti aiškų ir esamą pavojų (neišvengiamą neteisėtą veiksmą).

Literatūra

- Aleknonis, G. Komunikaciniai teisės žinoti ir laisvės informuoti aspektai. *Socialinių mokslų studijos*. 2010, 2(6).
- Arlauskas, S. Žodžio (saviraiškos) laisvės teisės moralinės ribos. *Jurisprudencija*. 2001, 19(11).
- Barendt, E. *Freedom of Speech*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Abrams v. United States*, 250 U.S. 616 (1919).
- Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Adderley v. Florida*, 385 U.S. 39 (1966).
- Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Brandenburg v. Ohio*, 395 U.S. 444 (1969).
- Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Brown v. Louisiana*, 383 U.S. 131 (1966).
- Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Carey v. Brown*, 447 U.S. 455 (1980).
- Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Chaplinsky v. New Hampshire*, 315 U.S. 568 (1942).
- Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *City of Watseka v. Illinois Public Action Council*, U.S. (1987).
- Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Clark v. Community for Creative Nonviolence*, 468 U.S. 288 (1984).
- Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Columbia Broadcasting System v. Democratic National Committee* 412 US 94 (1973).
- Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Consolidated Edison Co. v. Public Service Comm'n*, 447 U.S. 530 (1980).
- Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Cox v. Louisiana*, 379 U.S. 559 (1965).
- Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Cox v. New Hampshire*, 312 U.S. 569 (1941).
- Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Dennis v. United States*, 341 U.S. 494 (1951).
- Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Edwards v. South Carolina*, 372 U.S. 229 (1963).
- Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Gitlow v. New York*, 268 U.S. 652 (1925).
- Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Palko v. State of Connecticut*, 302 U.S. 319 (1937).
- Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Police Department of Chicago v. Mosley*, 408 U.S. 92 (1972).
- Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Police Department of the City of Chicago v. Mosley*, 408 U.S. 92, 95-96 (1972).

- Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Schenck v. United States*, 249 U.S. 47 (1919).
- Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Schneider v. State*, 308 U.S. 147 (1939).
- Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Shuttlesworth v. City of Birmingham*, 394 U.S. 147 (1969).
- Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Spence v. Washington*, 418 U.S. 405 (1974).
- Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Teamsters Union V. Vogt, Inc.*, 354 U.S. 284 (1957).
- Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Thornhill v. Alabama*, 310 U.S. 88 (1940).
- Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *United States v. Grace*, 461 U.S. 171 (1983).
- Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *United States v. O'Brien*, 391 U.S. 367 (1968).
- Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Whitney v. California*, 274 U.S. 357 (1927).
- Lewis, A. *Make No Law: The Sullivan case and the First Amendment*. New York: Random House, 1991.
- Meškauskaitė, L. *Žiniasklaidos teisė: visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
- Milo, D. *Defamation and freedom of speech*. New York: Oxford University Press, 2008.
- Perry, B. A.; Abernathy, G. M. *Civil Liberties Under the Constitution*. 6th Edition. University of South Carolina Press, 1993.
- Strauss, D. A. Freedom of Speech and the Common-Law Constitution. In Bollinger, L. C.; Stone, G. R. *Eternally Vigilant: Free Speech in the Modern Era*. Chicago: University of Chicago Press, 2002.
- Šindeikis, A. Saviraiškos laisvė v. asmens garbė ir orumas: ar konstitucinga Lietuvos teismų praktika? *Jurisprudencija*. 2010, 2(120): 121–157.
- Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2001.
- Tribe, L. H. *American constitutional law*. New York: Foundation Press, 1988.
- Užsienio šalių konstitucijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.

THE MAIN CONDITIONS FOR RESTRICTIONS OF FREEDOM OF SPEECH IN THE UNITED STATES

Dainius Kenstavičius

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *Freedom of speech in the United States is protected by the First Amendment to the United States Constitution. Such provision for freedom of speech shows that this freedom plays one of the exceptional roles in the system of human rights in the United States of America. The significance of freedom of speech to the democracy and the Supreme Court jurisprudence provides freedom of speech with certain supremacy in comparison to other human rights.*

At first glance the legal regulation of the First Amendment appears to be quite clear and unambiguous. But, in reality, the application of this legal rule is very complicated. The

United States has been solving the issues of freedom of speech for one hundred years already, while Europe has been dealing with these issues for just about fifty years. This justifies the importance of the United States experience in solving the problems of freedom of speech.

The legal protections of the First Amendment are among the broadest as is known in the world because of the importance of the First Amendment to the democratic society and to the marketplace of ideas. The article examines the main aspects of restrictions of freedom of speech. The spread of ideas and opinions could be limited if the purpose of such limitation is information as such. Also, freedom of speech could be limited by prohibiting other acts, when the limitation of freedom of speech comes as a result of such legal regulation. Also, the object of restriction may be speech as well as actions, but the First Amendment protects only the pure speech. The main purpose in solving the issues concerning the restrictions of freedom of speech is to identify whether these restrictions fulfill the requirements of the First Amendment.

The leading standard in solving these problems is the doctrine of the clear and present danger test. The First Amendment does not permit to restrict the freedom of speech except where such use of speech is directed to inciting or producing imminent lawless action and is likely to incite or produce such action.

The other principle to restrict the use of freedom of speech is damage, which could not be avoided in the case when even more discussions about certain question could not reduce the amount of such damage. Also, if the use of freedom of speech has no social value and does not contribute to the meaningful and free spread of ideas in the society, such use of freedom of speech is not protected by the First Amendment.

Keywords: *human rights, freedom of speech, United States, Constitution, First Amendment, restrictions to freedom of speech.*

Dainius Kenstavičius, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedros lektorius. Mokslinių tyrimų kryptys: lyginamoji konstitucinė teisė, žiniasklaidos teisė.

Dainius Kenstavičius, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Constitutional Law, lecturer. Research interests: comparative constitutional law, media law.